

félreállították, mert azok kerültek hatalomra, akiket azelőtt lebuktatott vagy bármikor lebuktathatott.

A nyomozó magával hozza az író magnóra felvett és leírt telefonbeszélgetéseinek gyűjteményes köteteit, s ezek segítségével szembesíti Tejót a múltjával. S e szembesítésből kiderül: Luka Laban emberbaráti szeretetből vezérelt gondoskodása és segítőkészsége jóvoltából az ellenzékieskedő értelmiséginek a haja szála sem görbült meg, sőt az igazi áldozat maga a nyomozó. Másfelől az író láthatóan vészes amnéziában szenved, hiszen úgy viselkedik, mint akinek fogalma sem volt arról, hogy őt lehallgatják, követik, megfigyelik, s minden elé tárt beszélgetésrészlet, tárgyi bizonyíték naiv csodálkozást vált ki belőle.

Hogy ne legyen ilyen egyszerű és átlátszó a képlet: a drámaíró bizonytalanságban hagyja, hogy a darabbeli író új műve-e ez a történet, avagy valóság; a keretes szerkezet az előbbit, a titkárno és egy erőszakos író – amúgy teljesen normális óriút – szerepeltetése, akik különben szintén „téglák”, az utóbbit valószínűsítik. Legalábbis az előadásban, amely nemhogy elfedné, inkább felnagyítja a darab fogyatékosait. Azt, hogy a történet, a fordulatok, a mondatok közhelyesek, mélység nélküliek, a főfigurák testetlenek, vérszegények, a mellékszereplők pedig még skicceknek sem tekinthetők.

A rendező, aki a naturalista díszletet és a jelmezeket is tervezte, a darabot tragikus igazságokat tartalmazó szöveggént értelmezte, ebből következően súlyos lelkiismereti drámaként igyekezett színre vinni. De így még inkább kiütözköznék a mű közhelygondolatai. Ezt a koncepciót és hatást erősíti az is, hogy az önmagában hatásos alakítást nyújtó Kállai Ferenc egyértelműen tragikus hőssé teszi a nyomozó figuráját, s ezáltal teljesen félrebillen a darab két főszereplője közötti dramaturgiai egyensúly. Ebben a felállításban ugyanis Kertész Péter naiv írója – a színész korrekt alakítása ellenére – passzív mellékalakká fokozódik le. Arról nem is beszélve, hogy Kállai kabinetalakításának következtében ez a nyomozó szinte felmagasztosul, tevékenysége bocsánatos bűnné szelődül, s ez aligha lehetett az író szándéka, de a rendező sem.

Európa e keleti fertályán különböző módon és intenzitással, nemes és nemtelen indulatokkal tartják napirenden az elévülési, számon kérésí, igazoltatási, leszámolási követeléseket azok, akiknek ehhez ilyen-olyan politikai céljaik fűződnek. Nálunk sincs ez másként. Aktuálisnak tűnhetett tehát e darab nemzeti színházi bemutatása. De ez a produkció aligha válik politikai erővé. A második előadáson negyvenen sem ültek a nézőtérre. S azok fele is tiszteletjegyes néző volt.

NÁNAY István

K É P Z Ó M Ű V É S Z E T

EGY TÁJKÉPFESTŐ EMLÉKÉRE

Dimitrije Ardeljan 1941–1992 – Vajdasági Képzőművészek Egyesületének Képtára, Újvidék

Amolyan rendszeres, mondhatnánk szokványos tárlatnak indult Dimitrije Ardeljan verseci festő újvidéki kiállítása, s a sors kiszámíthatatlansága folytán vált egy lendületesen fejlődő életmű utolsó akkordjainak bemutatásává.

Ha néhány szóval akarnánk összegezni Ardeljan festészetét, akkor azt mondhatnánk: minden ízében vajdasági. Három évtizedesre szabott munkásságának mindvégig meghatározó vonása volt a tájélmény, olyanformán, ahogyan azt Braque fogalmazta meg: „inkább arra törekedtem, hogy beleéljem magam a természetbe, semmint hogy másoljam azt”. Ardeljan is ezt tette, őszintén és elmélyülten. Legjobb alkotásain a természeti formavilág, s ezen belül is e vidék látványát tudta jelkép értékű látomásokká minősíteni. A realizmustól elindult az absztrakció felé, de a szálakat soha nem szakította el. Képein ott vibrál valamilyen expresszív nyugtalanság, s a konkrét kép, a valóságban is szemlélhető sík vidék megjelenítése, leképzése helyére a szabad festői asz - szociációk futamaira épített, fokozatosan absztrakttá váló kompozíciók léptek, amelyek azonban elvontságukban is megőriztek valamit az ihletet adó tájból. Még a végső-ig leegyszerűsített képeken sem veszítette el ezt a nyomot. Érdeemes lenne egyszer külön foglalkozni azokkal az alig tetten érhető nüanszokkal, amelyek megkülönböztetik ezeket a leegyszerűsített kompozíciókat a nullaponton túl elterülő absztrakt művészettől. Ardeljan festészete fejlődésének belső logikája az előtt is nyilvánvaló, aki csak futólag látta korábbi, mondjuk, a négy évvel ezelőtt ugyanitt megrendezett kiállítását. A kapcsolódó éveket-évtizedeket nem is csak az fűzte össze, hogy a táj folyamatosan a vezérfonal szerepét játszotta, hanem az, hogy az arányok állandóak maradtak. Az utolsó alkotások fáradt szürkéi, tompa lila villanásai, sötétbarna sávjai úgy fonódnak egymásba, hogy abban akarva-akaratlanul saját három évtizedes és a tájképfestészet fél évezredes figurális hagyományai is beleértendők. Kompozíciós játék lenne csupán? Lehet, de ha így van, akkor az egész művészet keményebbik fele az.

Ardeljan tájképei drámák, tragikus alaphangon szólnak az enyészet, a pusztulás kérelhetetlenségéről, a maradványok, a sebek fájdalommal terhes világába kalauzolják a szemlélőt.

Kifejezőeszközeit is e célhoz idomította: festményeinek felülete érdes, a festékrétegek vastag lerakódások és véletlenszerű kihagyások, felülethiányok, karcolások és bemélyedések váltakozásával – mint elkapart sebek – alakulnak színeket hordozó tereppé – világunkká.

A kritikus valószínűleg akkor cselekszik helyesen, ha itt, ezen a ponton felhagy a belemagyarázással, s immár nem meglepődve, analizálva, hanem kellő alázattal ajánlja a nézők figyelmébe az életmű záróakkordját – Ardeljan tájképeit.

NÁRAY Éva